

ILEANA NEMEȘ POP¹, ROMÂNIA

Gail Kligman, *Nunta mortului, Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Traducere de Mircea Boari, Runa Petringenaru, Georgiana Famoaga, West Paul Barbu, Iași, Editura Polirom, 1998, 292 p.

Scriitoarea americană Gail Kligman este profesor de sociologie la University of California, Los Angeles (UCLA) și Director al Centrului de Studii Europene și Euroasiatice la UCLA. Autoarea este una dintre cele mai importante antropoloage care au studiat România, în special viața rurală, ritualurile, sexualitatea și regimul comunist. A publicat trei cărți despre România, în urma cercetărilor pe care le-a efectuat în timpul regimului comunist.

Cartea *Nunta mortului* (The Wedding of the Dead: Ritual, Poetics and Popular Culture in Transylvania) a fost publicată inițial în 1988 la University of California Press, Berkeley. Lucrarea a fost tradusă în limba română și publicată pentru prima dată în România în anul 1997, iar o a doua ediție a apărut în 2005, fiind un studiu emblematic realizat în anii regimului comunist, surprinzând aspecte esențiale din cultura locală, rituri de trecere și impactul ideologiei comuniste asupra tradiției.

Cele cinci capitole ale lucrării sunt urmate de ilustrații, un cuvânt de încheiere, anexe, note, bibliografie și index. Împreună, aceste secțiuni oferă o viziune complexă asupra dinamicii culturii populare românești, surprinsă într-un context de actualizare, modernizare și laicizare.

În primele pagini ale cărții, autoarea adresează cuvinte de mulțumire și își exprimă recunoștința față de toate persoanele fizice, precum și față de instituțiile care i-au oferit sprijin în realizarea cercetării. Totodată, face câteva precizări importante referitoare la graiul maramureșean, justificând opțiunile de transcriere și traducere. Autoarea este una dintre cele mai importante antropoloage care au studiat România, în special viața rurală, ritualurile, sexualitatea și regimul comunist.

Identitatea mea de sex a fluctuat între cea a unui bărbat simbolic și cea a unei femei curajoase, caldă și plină de grijă. Ambiguitățile identității mele aveau ramificații și în alte domenii. Nu eram percepută la fel de pretențioasă precum se credea că ar trebui să fie domnii. Dar statutul meu de intelectual străin cerea o recunoaștere formală. Cum să mi se adreseze? Relativa mea tinerețe și deschidere ținea să contrazică formalismul celor mai mulți termeni de adresare (se consideră că profesorii sunt mai în vârstă). Am găsit formalul

¹ Drd. la Universitatea de Vest Timișoara; referent la Centrul Cultural Sighetu Marmăției.

„domnișoara Kligman” ca nepotrivit în convorbirile zilnice. Cei mai mulți oameni s-au decis să mi se adreseze simplu: domnișoară. Cercetarea s-a bazat pe șaptesprezece luni de muncă de teren desfășurată în perioada 1978-1979, a avut loc în satul Ieud din Maramureș, fundamentând astfel întreaga construcție a studiului. Dificultățile pe care le-am întâmpinat în munca de teren nu sunt neapărat reprezentative pentru experiențele altora; unele din problemele mele au fost atipice. De exemplu, nu am reușit să dobândesc acces la registrele locale consultate regulat de alți cercetători străini, lucrând în comunități diferite. Aceasta nu a fost din cauza oficialilor guvernamentali care, dimpotrivă, mi-au acordat tot sprijinul. Din nefericire, anumite autorități de la nivelul satului preferă să interpreteze istoria locală și relațiile cu centrul conform propriilor lor interese, iar eu am devenit victima inocentă a orgoliilor altora.

Ieudul este privit ca un sat profund religios, prin numărul mare de biserici, prin Codicele de la Ieud, prin intelectualii proveniți din Josanii și Susanii satului, precum și prin prezența nemeșilor-nobili care reprezentau aristocrația rurală. Ritualurile, obiceiurile, portul, și limbajul păstrează urme adânci ale unei lumi care a știut să reziste, dar care în același timp s-a transformat — uneori subtil, alteori abrupt, sub presiunea istoriei, a migrației și a modernizării.

Satul studiat este, în mare parte, similar în multe privințe cu alte sate maramureșene, fiind un spațiu în care familia extinsă reprezintă unitatea fundamentală de organizare socială. Satul nu este doar un loc geografic, ci o matrice de identitate, memorie și continuitate. Este prezentată în mod amănunțit structura socială, obiceiurile cotidiene, relațiile de vecinătate, munca agricolă, sărbătorile, rolul bisericii precum și funcțiile sociale ale fiecărui membru al familiei. În satul tradițional, religia nu se trăiește doar în biserică, ci se exprimă în toate aspectele vieții: prin ritualuri, norme sociale, relații de putere și înțelesurile comunitare ale existenței. Preotul nu este doar o autoritate spirituală, ci și un lider comunitar, mediator de conflicte și păstrător al tradiției. Preotul, împreună cu bătrânii satului, formează un „consiliu informal” care ghidează și veghează asupra conformității sociale. În viziunea lui Kligman, religia este și un spațiu de control social: cei care încalcă normele morale sau nu participă la viața religioasă sunt marginalizați sau interpretați ca fiind „în afara rânduielii”. În același timp, religia este și o formă de rezistență simbolică, mai ales în contextul comunist, când statul încerca să înlocuiască structurile tradiționale cu cele ale ideologiei oficiale. Sărbătorile, posturile, praznicele și riturile de trecere sunt momente-cheie în care comunitatea se adună și se reafirmă ca întreg.

Kligman a văzut satul nu ca pe un muzeu în aer liber, ci ca pe un organism viu, marcat de tensiuni sociale, de gen, de putere și de supraviețuire.

Familia extinsă reprezintă unitatea fundamentală de organizare socială. Fiecare membru are un rol clar: bărbatul asigură resursele (munca agricolă, lemnul, pământul), femeia menține gospodăria și cultura rituală, iar vârstnicii păstrează autoritatea simbolică. Familia este microcosmosul satului, iar satul — o rețea densă de relații sociale, puternic ancorate în tradiție, dar aflate sub presiunea modernizării și a transformărilor politice din perioada comunistă.

Kligman a analizat în profunzime semnificațiile sociale, religioase și simbolice ale nunții în comunitatea tradițională maramureșeană, fără să se limiteze la descrierea unui eveniment festiv, ci cercetează nunta ca rit de trecere și ca mecanism esențial de organizare socială.

Nunta – nu este doar un moment de celebrare, ci o instituție centrală care marchează trecerea individului de la statutul de copil la cel de adult. Prin căsătorie, tinerii își asumă roluri sociale clare, intră în sistemul economic al gospodăriei și devin membri „întregi” ai comunității. Nunta nu este doar o uniune a două persoane, ci a două familii și a întregii comunități, care participă activ la desfășurarea și susținerea ritualurilor, consolidând legăturile sociale și identitatea colectivă. Tema separării și încorporării sunt prezente în segmentul ritual, deși gradul de intensitate este diferit. Cele trei niveluri: sunt separarea de colegii de generație necăsătoriți, separarea de familie și separarea de sinele familiar.

Jocul steagului, jocul cununii, gătata miresei, belciugul, iertăciunea, cununia, cererea miresei, horea găinii, toasturile, venirea după mireasă, dezbrăcatul miresei, întâlnirea cuscrilor și nunta laolaltă sunt ritualuri esențiale ale nunții tradiționale, fiecare având o funcție simbolică precisă în cadrul procesului de trecere de la o etapă a vieții la alta, însoțită de o reconfigurare a identității individuale și colective, spre statutul de cuplu căsătorit. Refuzul sau imposibilitatea căsătoriei este percepută ca neîndeplinirea unei norme sociale - idee care va deveni crucială în interpretarea „nunții mortului”.

În mentalitatea tradițională a satului din Maramureș, există o distincție clară și totodată permeabilă între „lumea de aici” (lumea celor vii) și „lumea de dincolo” (lumea morților). Morții nu sunt considerați complet separați, ci existența lor continuă într-o altă dimensiune, iar legătura dintre cele două lumi se menține prin ritualuri, amintiri și comunicări simbolice. În cadrul ritualurilor funerare și ale practicilor de pomenire, cei vii intră într-un dialog spiritual cu cei plecați, cerând iertare, alinare și sprijin în viața de zi cu zi.

„Petrecania” este un termen care desemnează ritualul de trecere legat de înmormântare, dar și de momentele de comemorare ulterioare. Este o ceremonie care are rolul de a marca tranziția decedatului din lumea celor vii către cea de dincolo și de a reafirma legăturile sociale între membrii comunității.

În cadrul petrecaniei, se desfășoară ritualuri care ajută sufletul să treacă „în cealaltă lume”. Ziua înmormântării constituie un moment ritualic cu o puternică încărcătură simbolică și cu un set riguros de norme. Ea funcționează simultan ca o ruptură ontologică și ca un liant între cele două lumi, permițând participanților să-și reafirme apartenența comunitară și sprijinul față de familia îndoliată.

Calitatea dublă a bocetelor privește de asemenea și modelarea culturală a durerii. Moartea nu îl afectează doar pe defunct, ci și pe familia acestuia și comunitatea în ansamblu. În Maramureș, nu există substantiv pentru „plângerea mortului” (în alte zone din România se folosește termenul de bocet sau cântec de jale). Când o femeie bocește, se spune că ea se cântă; ea cântă pentru sine însăși, dar și pentru alții. Ea cântă despre moarte în mod general și particular; bocetul este iconic și indexical.

Ritualurile, creațiile lirice populare și spațiul cimitirului constituie forme distincte de expresie culturală, fiecare cu identitatea sa simbolică bine conturată. Toate acestea fac parte din pregătirea pentru drumul fără întoarcere.

Familia respectă un timp de izolare simbolică, în care se evită distracțiile și manifestările sociale. După înmormântare, familia continuă datoria rituală prin pomeniri și slujbe speciale, onorând memoria celui trecut și rugându-se pentru pacea sufletului său. Doliul funcționează ca un mecanism social care normalizează pierderea și ajută comunitatea să-și reia funcționarea după pierderea suferită. Rituri precum petrecania, ziua înmormântării și doliul postfunerar reprezintă punți simbolice între lumi, având rolul de a asigura continuitatea socială și echilibrul cosmic. Morții sunt prezenți activ în viața comunității, iar ritualurile garantează respectul și memoria lor.

A fi „întreg” în fața morții înseamnă a muri căsătorit, cu statutul social complet. Căsătoria și familia sunt fundamentale pentru menținerea ordinii și sensului.

Titlul cărții vine de la un obicei popular prezent în anumite regiuni ale României, conform căruia tinerii necăsătoriți care mor prematur sunt „căsătoriți” simbolic în cadrul înmormântării, pentru a li se împlini ritualic destinul de viață netrăit. Moartea prematură, mai ales al celor necăsătoriți, este percepută ca o ruptură socială și simbolică. Moartea unui tânăr necăsătorit — tema centrală a cărții — devine o criză simbolică în comunitate. Ritualul este folosit nu doar pentru a marca o trecere, ci pentru a repara tensiunile sociale și a reafirma ordinea. Această ceremonie combină elemente ale nunții — cum ar fi hainele de mireasă sau de mire, steagul, cununile, muzica — cu ritualul funerar propriu-zis. Astfel, „nunta mortului” devenea o formă de reconciliere între viață și moarte. Bocetul nunții mortului este unul dintre cele mai emoționante secțiuni ale lucrării.

*Tu moarte, săcere re
Rău poți tu pă om tăie
Tare fuga putreze.
Mult iești moarte-nșelătoare
Cînd îi omu ca o floare
Cînd îl iei di pă pticioare.
Și îl tomnești la răcoare
Ca să nu-l agiungă soare.
Cum îl pui cătă pămînt
Ca să nu-l mai bată vînt.*

Căsătoria simbolică exprimă o viziune profundă asupra raportului dintre viață și moarte. În cultura română, această concepție se reflectă emblematic în balada Miorița, creație tradițională cu funcții ritualice și conotații mitico-inițiatice, în care moartea este transfigurată într-un act nupțial sacru.

Această căsătorie reprezintă elementul central și definitoriu, comun atât ritualului nunții mortului, cât și tradiției mioritice. În cadrul nunții mortului, mireasa sau mirele sunt

uniți simbolic cu fiica sau fiul lui Dumnezeu, marcând astfel o trecere sacră spre lumea de dincolo. În Miorița, această nuntă dobândește o dimensiune cosmogonică, ciobanul fiind „cununat” cu pământul, într-o fuziune mitică între om și natură.

În acest capitol, *Nunta mortului*, autoarea abordează subiectul mai degrabă într-o manieră tematică decât schematică, punând accent pe semnificațiile culturale, simbolice și sociale ale ritualului.

Influențele moderne, urbanizarea, comunismul – schimbă percepțiile despre viață, moarte și ritual. Autoarea evidențiază cum ritualurile legate de moarte și dorința de păstrare a tradiției reflectă tensiuni între: nevoia de adaptare la noile condiții sociale, schimbarea rolurilor și identităților. Pe măsură ce influențele religioase slăbesc, tradițiile devin mai puțin legate de religie și mai mult de simbolism cultural și social. Riturile funerare și de trecere, inclusiv nunta mortului, devin terenuri de negociere între vechi și nou, între sacru și profan. Unele ritualuri pot pierde din semnificație sau pot fi reinterpretate pentru a se potrivi noilor condiții. Schimbarea este văzută ca o oportunitate de reinvenție culturală, nu doar ca o pierdere. Tradiția nu este statică, ci un proces dinamic, în care elementele vechi coexistă cu cele noi. Continuitatea este asigurată prin ritualuri care se adaptează, rămânând relevante pentru comunitate. În fața schimbării, tradiția nu dispare, ci se reconfigurează. Autoarea încurajează o înțelegere antropologică, dar și empatică a satului tradițional, văzut nu ca un „vestigiu”, ci ca un actor activ în modernitate.

Anexele sunt secțiuni valoroase pentru înțelegerea contextului concret în care se desfășoară ritualurile descrise în carte. Sunt incluse versuri tradiționale (strigături, colinde, cântece legate de nunți și înmormântări) culese din satul Ieud. Acestea redau poetic valorile comunității: dragostea, dorul, moartea, onoarea, rușinea, funcționând ca formă de memorie colectivă și cod cultural. Notele de final includ: explicații etnografice și contextuale, traduceri și comentarii ale termenilor specifici, referințe bibliografice, detalii despre metodele de cercetare și despre interlocutorii din teren.

Cartea se încheie într-un ton meditativ, nunta mortului este mai mult decât o monografie – este o reflecție profundă despre ce înseamnă să aparții, să pierzi și să continui într-o lume aflată între tradiție și schimbare.

Gail Kligman afirmă că relatarea sa reprezintă propria interpretare, o înțelegere personală asupra vieții altora, însă această înțelegere este, desigur profesională și bine fundamentată. Autoarea analizează modul în care aceste tradiții au supraviețuit sau s-au transformat sub regimul comunist, evidențiind rolul femeilor în conservarea memoriei colective și rezistența culturii populare în fața presiunilor ideologice.

Lucrarea combină observația directă, interviurile etnografice și analiza teoretică, oferind o imagine profundă a unei lumi aflate în schimbare. Kligman nu doar descrie ritualuri, ci le interpretează în contextul unui conflict latent între modernitate și tradiție, între stat și comunitate, între ideologie și spiritualitate.

Cartea *Nunta mortului*, publicată de Gail Kligman, se constituie într-un studiu antropologic de referință privind cultura tradițională din Maramureș, cu un accent special pe riturile de trecere, în special nunta și moartea. Autoarea nu oferă doar o documentare

etnografică riguroasă, ci propune o lectură interpretativă complexă a obiceiurilor locale, explorând funcțiile sociale, simbolice și religioase ale acestora în cadrul comunității. Cartea aduce în prim-plan modul în care structurile tradiționale reglementează statutul individual și coeziunea socială, în contextul unei societăți marcate de presiuni ideologice și transformări istorice profunde. Kligman reușește să depășească perspectiva folcloristă clasică, articulând o analiză teoretică susținută de observație de teren, ce relevă dinamica identităților colective și semnificația ritualurilor în menținerea ordinii comunitare.

Pentru cititorii neinițiați în semnificațiile ritualului, titlul cărții poate fi perceput ca unul enigmatic sau înfricoșător, reflectând totodată complexitatea simbolică a fenomenului studiat.

Nunta mortului rămâne, astfel, un model metodologic și hermeneutic pentru cercetarea societăților tradiționale în context postsocialist și o contribuție valoroasă la antropologia europeană.

Fără îndoială, leudul a reprezentat un spațiu esențial în parcursul uman și profesional al lui Gail Kligman, constituind cadrul formativ al cercetării sale de teren și sursa principală a reflecțiilor teoretice din lucrare.

